

ČOVEK KOJI JE UBIO TESLU

ili

DNEVNIK APSINTA I KRVI

Roman

GORAN SKROBONJA

 Laguna

Copyright © 2010 Goran Skrobonja
Copyright © 2010 ovog izdanja, LAGUNA

*Za Gagu, Sandru i Teu,
moje tri devojčice*

DNEVNIK APSINTA

1

„Mladiću, ako nastaviš da preteruješ s ovim, ostaćeš bez pameti.“

Podignem pogled sa šaka koje mirno leže na uglačanom tamnom drvetu kafanskog stola i malo ih raširim kako bi gostioničar, krupni, ćelavi muškarac sa tankim brkovima i visokom, uštirkanom kragnom iznad prugaste kecelje, imao gde da spusti usku, visoku čašu, punu bistre, smaragdne tečnosti i bokal vode.

„Mislim da je malo kasno da razmišljam o tome, gospodine Hadži-Nastiću“, kažem spokojno, iako unutra, među kostima moje lobanje, odzvanja vrisak koji nikako da umine i ostavi mi grozničavi mozak na miru.

Gostioničar progunđa nešto nerazumljivo sebi u bradu, obriše belom platnenom salvetom kraj stola, kratko se nakloni i okrene da se posveti drugim gostima.

Šake su mi ponovo jedna blizu druge: prsti dugački, tanki i beli, blago svijeni oko hladnog stakla. Zurim odozgo u zelenu tečnost i već osećam njen ukus na jeziku, drhturim neprimetno u iščekivanju tog ritualnog pokreta koji će se razložiti u fotografije nalik na sličice u kinematografu, izgubiti boju stvarnosti i preći u sepiju, a onda se rastočiti u dimnoj tami *Prvog kluba za gospodu*, ovde, na početku Ulice kneginje Zorke.

Pored čaše je tacna, a na tacni kašičica i kocka šećera. Očekujem da će mi šake zadrhtati dok uzimam šećer, stavljam ga u kašičicu i umačem u tečnost u čaši: šake su mirne. Unutra. Unutra sve drhti.

Vratim kašičicu sa šećerom koji je upio u sebe apsint i potražim u džepu šibicu. Nema je. Ni u malom džepu prsluka sa desne strane, gde obično čuvam kutijicu za ovaj ritual, ni u levom unutrašnjem džepu sakoa, gde je samo stari izlizani buđelar sa par novčanica od po stotinu dinara i fotografija moje Ljubice, snimljena jednog davnog leta, na Dunavu. Osetim hladne prste panike – puze mi uz leđa, obavijaju grlo, sve mi je teže da dišem, zurim u prazne šake koje sam prineo očima i vidim da se sada zaista tresu.

Šibica! Moram naći *šibicu!* Makar to značilo da pozovem natrag Hadži-Nastića, zatražim je od njega i istrpim ponovo njegov prekorni pogled...

„Dozvolite...“

Za trenutak ne registrujem sâm glas, čujem samo reski zvuk kresiva i vidim mršavu staru šaku, posutu mrkim pegama, sa jednim od onih modernih, malih, metalnih upaljača među prstima. Plamen mi treperi pred očima, toplo, ubedljivo, postojano, i posle trenutka oklevanja dohvatim kašičicu, prinesem natopljenu kocku šećera upaljaču i kašičica bukne. Hitro ispuštim zapaljenu kocku u čašu, dopola ispunjenu apsintom koji istog trena plane: visoki zelenkastožuti jezici vatre izgledaju mi kao mig kakvog đavola, kao da mi kažu: *Eto, uspeo si, iako si mislio da ćeš biti osujećen. C-c-c, kako malo vere imaš u sebe i u mene, mladiću.*

Mašim se bokala sa vodom, ali staračka ruka me preduhitri. Upaljač više nije u njoj i suvonjavi koščati prsti čvrsto stežu staklenu dršku dok hladna voda gasi plamen, teče u čašu i puni je do vrha. Tek tada, pošto je ritual izveden do kraja, pogledam

osobu koja mi je pomogla i ugledam starca od svojih sedamdeset, sedamdeset pet godina, duge sede kose, brkova i bradice ispod donje usne, u neobičnom smeđem kožnom odelu ukrašenom resama na šavovima rukava. Taj lik mi je poznat odnekud, možda iz nekih novina ili sa plakata, ali pre nego što stignem da se prisetim, moj nezvani pomagač ponovo progovori i tek sada primetim njegov težak, anglosaksonski naglasak.

„Smem li da vam se pridružim, mladiću?“

Bokal je ponovo na stolu, a njegova ruka ispružena prema meni: sa oklevanjem je prihvatim i mlako se rukujem sa starcem koji kratko, učtivo klimne glavom i spusti se na stolicu do moje.

„Zovem se Kodi, Vilijam Kodi“, kaže on. „Možda me poznajete po mom umetničkom imenu, Bufalo Bil.“

2

Pokušavam da ustanovim zbog čega sam započeo ovaj zapis. Mnogo je mogućih razloga za to, ali mislim da je onaj najvažniji činjenica da mi je potrebno... *sidro*... nešto za šta bih se uhvatio, sprečio neumitno klizanje svog života u bezumlje i mrak.

Pomislio bi čovek da imam za šta da živim.

Istina je, zapravo, da sam izgubio sve.

Iako me gospoda po čaršiji beogradskoj oslovljavaju sa: „mladiću“, ne zaslužujem to sasvim. Dvadeset šesta mi je i odavno već trebalo je da imam kakav svoj posao, radnju ili kancelariju, ženu i dvoje-troje dece. Ne sporim, možda bi tako i bilo. U nekom drugom svetu. U jednoj od onih vasiona kakve tako neobuzdano zamišlja i opisuje Komarčić, dok svakog ponedeljka u sedam uveče, onako mator, okuplja oko sebe u klubu kod gazde, Hadži-Nastića, raznorazne zanesene nazovipisce, novinare, pesnike i slikare čije su glave obuzete budućnošću sveta i čovečanstva, susretima s vanzemaljskim stvorenjima i drugim

fantazmagorijama. U nekoj vasioni u kojoj je moja Ljubica još živa, rumena i nasmejana, u vasioni u kojoj njenu belu put i zelene oči ne grizu crvi pod zemljom, i gde joj među zubima migolji sočan crveni jezik spreman na svakojake nestašluke, verbalne i one druge, a ne bube i gnusobe koje se crkotinom hrane u hladnom mraku pod ilovačom. Moja Ljubica, iščezla s ovog sveta pre, biće sada nešto više od osam godina, razlog je što živim kako živim, radim to što radim. Razlog za moj ritual ispijanja zelenog otrova svake večeri u *Prvom klubu za gospodu*. Razlog – to sam odnedavno shvatio – što sam prihvatio zaposlenje koje mi je donekle donelo ugled među viđenijim žiteljima prestonice; ugled... a ponekad, kako uspevam da naslutim u njihovim pogledima i glasu, u razgovoru, i moć da samim prisustvom izazovem neku vrstu nelagode, straha čak.

Jer, ja radim za najpoznatijeg sina našeg naroda. Za najslavnijeg i najcenjenijeg naučnika, izumitelja i preduzetnika u evropskim i svetskim razmerama. Za genija kakvog planeta ume da iznedri jednom u epohi.

Moja posetnica, odštampana na skromnom, hrapavom, žućkastom kartonu, ono je što mi omogućava da svake večeri zateknem rezervisan sto u salonu kluba koji je postao glavno sastajalište najznačajnijih ljudi koji se u Beogradu zateknu. Na toj posetnici neupadljivim, elegantnim slovima ispisano je moje ime: Jevrem Radivojević – bez titule; i malo iznad njega, pored karakterističnog fraktalnog motiva, nešto masnijim, crnim slovima ozbiljnog izgleda: LABORATORIJE TESLA – Beograd.

Otud me i ne čudi što mi se u klubu za stolom pridružio gospodin Kodi, širom Evrope među masama sklonim jeftinim uzbuđenjima poznat kao Bufalo Bil. Jedino što me čudi u vezi sa tim jeste što američka vlada – ako nije neka druga u pitanju, francuska ili engleska – ne preza od toga da za svoje špijunske operacije vrbuje i takve starce.

Ali, znam da ću se u burnim danima koji dolaze nagledati i čudnijih pojava.

3

Ovo je trebalo da bude dnevnik. Bog mi je svedok da kao desna ruka najvećeg svetskog genija svakodnevno vidim i čujem dovoljno toga zanimljivog što zavređuje beleženje i čuvanje od zaborava. A i iskazivao sam dugo već sklonosti prema pisanju – priznajem da je i meni Komarčićeva *Jedna ugašena zvezda* bila veliko nadahnuće u doba moje najstrasnije ljubavi prema Ljubici i bio sam ushićen kada mi se ukazala prilika da velikog pisca najzad i lično sretnem u *Prvom klubu za gospodu*. Ali, on je tada već bio star i slabog zdravlja, te je mogao samo još da zabavlja spisateljske i umetničke poletarce svojim polusenilnim pričama i neshvatljivim zamislima koje su se često oslanjale na pogrešno protumačena najnovija naučna otkrića. Dakle, pomislio sam da zapisujem ono što mi se dešava, a forma dnevnika učinila mi se pogodnom, jer nagoni pisca da se toj aktivnosti, plemenitoj i često prezrenoj, posvećuje svakodnevno po nekoliko sati, te tako silom prilika brusi svoj stil i razvija rečenicu. Ali strogi dnevnički zahtevi, sa obaveznim kalendarskim naznačavanjem dana pre svakog zapisa, ubrzo su mi postali dosadni i shvatio sam da me ograničavaju u onome što želim da kažem. Jer dani su kalendarom samo veštački odvojeni jedni od drugih. Ono što nam se desi u utorak vrlo lako može imati ishod u subotu, ali isto bogami može da važi i u suprotnom smeru, tako da hronologija zapisa zapravo nema nikakvog smisla. Tu je možda kao pripomoć za čitaoca, ali ništa više od toga. Tkanje događaja i potka sveta suviše su isprepletani i povezani da bi trpeli nasilno odvajanje pukim otkučajima sata po ponoći. Stoga sam odustao od vrednog beleženja dana i posvetio se zbivanjima

i licima koja su njihovi akteri, u nadi da će čitalac sam već naći dovoljno orijentira da sklopi sve to u sebi razumljivu sliku.

Ali, sve to i nije toliko važno. Jednostavno, želim da o svemu ovome ostavim nekakav trag.

4

Trebalo bi da objasnim zbog čega sam uznemiren – zbog čega se vraćam apsintu, mada znam da mi neće doneti potreban spokoj, već će me možda još više uzdrmati.

Juče sam pre odlaska u klub prošetao. Septembar je pri kraju, i oseća se miholjsko leto. U prijatan sumrak ušao sam bez određene zamisli o tome kuda želim da pođem. Pustio sam da me koraci u lakim, finim, crnim cipelama vode sami. Tek u neko doba – ulične lampe su se palile, jarke i žute, obasjane iznutra zažarenom žicom spojenom sa električnim napajanjem iz naše kompanije, mnogo svetlije od onih starih, plinskih, koje pamtim iz detinjeg doba – shvatio sam da sam se obreo pred Hramom. Seo sam na čistu, suhu klupu, nedaleko od vodoskoka u čijim su se četvrtastim basenima na smenu palila raznobojna svetla, još jedno od Teslinih čudesa, i ostao neko vreme tako da posmatram veliku građevinu kako se beli u modrini predvečerja. Velika središnja vrata bila su otvorena i topao narandžasti sjaj iz njih kao da me je pozivao da uđem i pronađem preko potreban mir u Božjoj kući. Pošto sam odmorio malo noge, opružene preko širokih, pravilnih, kamenih ploča šetališta, ustao sam i prišao ulazu u Hram, između dama i gospode koji su šetali ruku pod ruku, guvernanti sa dečjim kolicima i mladeži što je jurila okolo za ovom ili onom igrom.

Nisam se naročito zanimao za to kako odmiču radovi na izgradnji, ali nekako sam pretpostavljao da su već pri kraju, možda zato što je parohijski dom levo od ulaza odavno već

blistao u mermeru i staklu. Kada sam se prekrstio, kako me je učio moj pokojni otac Jovan, i ušao, zatekao sam gradilište. Na sve strane bili su tovari kamenih ploča s natpisima kao „Kara-ra“, ili „Severni priprat, 6 kom.“; zidovi su bili goli, nemalterisani i neoslikani, i samo se na osnovu nekoliko velikih ikona koje su ih krasile videlo da je posredi crkva. Po tome i po malenoj prodavnici sveća, kalendara i drugih crkvenih stvari.

Kupio sam nekoliko voštanica i prišao priručnim limenim stalcima sa peskom i zapaljenim svećama. Na jednom stalku pisalo je ŽIVI, na drugom MRTVI.

Shvatio sam tada da su mi samo ovi potonji preostali. Majku mi je odnela jektika pre dvadesetak godina, kada sam bio tek musavi deran. Otac mi je otišao dok sam još studirao na beogradskoj Velikoj politehničkoj školi. Nisam se odlikovao ocenama, ali izučio sam na vreme, sa mehanikom kao prvim i elektrotehnikom kao drugim glavnim predmetom. Maleno očevo nasleđstvo poslužilo mi je da posle studija proputujem Evropu i vidim Rusiju, Englesku, Francusku i Austrougarsku. Dve godine je trajalo to moje putešestvije i moram priznati da sam utrošio bezmalo sve što mi je za ocem ostalo, ali nimalo se zbog toga ne kajem. Video sam sveta; sada, zahvaljujući tome, tečno govorim engleski, nešto slabije francuski i ruski, i poprilično dobro poznajem manire belosvetske gospode što katkad, bez ikakve sumnje, može i te kako dobro doći.

U tišini sam upalio sveće, za majku, oca i Ljubicu. Plamen im se spojio i posmatrao sam ga nekoliko trenutaka sa nadom da ga sve tri njihove duše sada vide u mrkloj tmini zagrobnog bivstvovanja, te da im pruža makar malo utehe i radosti.

Onda sam se okrenuo i izašao iz Hrama, ne upalivši sveću za žive. A i za koga bih? Za sebe? Za Tozu Tankosića i ono malo prijatelja s kojima se povremeno viđam u kafanama i na prijemima? Za gospođicu Lili, možda, iz otmene kuće sa crvenim

fenjerom, skrivene pod senjačkim krošnjama, putenu Lili kojoj rado idem dvaput nedeljno i ostavljam joj po dvadeset dinara za pola sata zaborava?

Ne, živima nije potreban plamičak sveće da ih izvede iz mraka.

Za to imaju Tesline blistave električne sijalice.

5

Moji neznani čitaoci će se jamačno upitati kako to da sam se upravo ja obreo u službi najvećeg sina našeg naroda, najvećeg genija kojeg je planeta upoznala, najimućnijeg čoveka na svetu? Bilo je to krajnje jednostavno: pokucao sam na vrata.

Dobro, de, malo preterujem u uproščavanju. Prethodio je tome oglas u *Glasu serbskom*, oglas kojim su *Laboratorije Tesla* objavile kako im je potreban mlad, zdrav i smeo muškarac sa solidnim naučno-tehničkim obrazovanjem i poznavanjem stranog jezika, po mogućstvu engleskog, za mesto ličnog asistenta.

U malom stanu na Vračaru, gde sam u to vreme živeo, seo sam za radni sto i uvukao list hartije u malu pisaću mašinu. Otkucao sam kratko pismo sa osnovnim podacima o sebi i uveravanjem da upravo ja zadovoljavam sve uslove predviđene oglasom. Poziv iz Tesline kompanije usledio je devet dana pošto sam koverat ubacio u sanduče.

Glavna kancelarija *Laboratorije Tesla* nalazila se podalje od grada, iza Čukaričke padine. Dovezao sam se tamo tramvajem sa linije koja je tek nedavno bila elektrifikovana, a kada sam pred visokom kapijom od kovanog gvožđa pozvonio i rekao ženskom glasu iz male kutije kojim poslom dolazim, vratnice su se otvorile i ja sam iza njih ugledao nisku zgradu sa krovom od crvenog crepa i beli pošljunčani puteljak koji se gubio u daljini među hrastovima nepreglednog parka. Kraj

male građevine stajao je veličanstveni primerak automobila, dugačak kao čamac, sav od sjajnog metala, sa belim gumama i ogromnim farovima, blistav pod jutarnjim svetlom junskog sunca. Nisam se razumeo mnogo u tipove takvih vozila – u Beogradu ih nije bilo mnogo otkad je Teslin elektromobil ušao u masovnu proizvodnju – ali po raskošnoj crvenoj koži kojom su bila presvučena sedišta i mahagoniju u kabini, zaključio sam da ova kola moraju pripadati nekome sa veoma mnogo novca. Na prednjoj mesinganoj tablici bili su ugravirani samo nečiji inicijali: H. F.

Tiho zujanje nagnalo me je da se okrenem i ugledam elektromobil koji je, u poređenju sa ovom grdosijom, izgledao skoro kao dečija igračka. Malo, elegantno vozilo imalo je samo dva mesta, a za upravljačem je sedeo krupan sredovečan čovek ljubaznog lica i prosedih brkova, u besprekornom tamnom odelu sa tananim, jedva приметnim prugama i sa šeširom u obliku polulopte na glavi.

„Dobar dan, mladi gospodine“, rekao mi je na tečnom srpskom jeziku, ali sa veoma приметnim stranim naglaskom, kad se elektromobil zaustavio kraj mene. Englez? Amerikanac? „Molim vas, sedite“, dodao je. „Upravna zgrada *Kompanije Tesla* nije toliko blizu da bi se do nje moglo odšetati.“

Sa velikim uzbuđenjem posmatrao sam raskoš oko sebe. Stabla i nisko rastinje prošarano tihom hladovinom promicali su kraj vozila, začuo se kratak samotni zov ptice, uznemirene našim prolaskom; beli šljunak je krckao pod debelim pneumaticima, a zujanje elektromotora bilo je jedva čujno. Učinilo mi se da sam načas ugledao srnu u senci grma, a onda je elektromobil zavio za krivinu, stabla su se proredila i ja sam prvi put ugledao Teslinu palatu.

„Imanje je dosta veliko – pod šumom je čak devedeset lanaca – i dobro je obezbeđeno. Kraljeva garda i tajna policija diskretno